

ZOETWATERMOSSOLS IN NOORD-HOLLAND TEN NOORDEN VAN HET
NOORDZEEKANAAL

door

Wim Kuijper

In twee artikeltjes in het Correspondentieblad meldt Mienis de vondsten van Unio pictorum in Noord-Holland ten noorden van het Noordzeekanaal (Mienis, 1968 en 1989). Dit naar aanleiding van het feit, dat dit dier in dit gebied vroeger niet voorkwam door het brakke karakter van veel polderwateren. Door de verzoeting van het IJsselmeer in de jaren na de afsluiting (1932) van de zee is hier verandering in gekomen. Hoewel door zoute kwel nog op diverse plaatsen brak water voorkomt, kunnen we stellen, dat het hier behandelde gebied nu grotendeels zoet is.

De opmerking van Mienis, dat er helaas geen verdere vindplaatsen uit het gebied bekend zijn geworden, was voor mij de aanleiding om mijn eigen waarnemingen na te lopen. In de jaren 1967-1985 heb ik tientallen plaatsen in Noord-Holland op hun molluskenfauna onderzocht. Hieruit blijkt, dat de watermollusken op het zoeter worden gereageerd hebben. Op veel plekken komen nu meer zoetwatermolluskensoorten voor dan vroeger. Brakwatersoorten leven nog slechts in enkele gebieden (Noordzeekanaal, polderwateren achter de Hondsbossche Zeewering).

In het volgende overzicht geef ik niet alleen een opgave van mijn vondsten van Unio pictorum, maar tevens van alle zoetwatermossels uit Noord-Holland ten noorden van het Noordzeekanaal. 17-9-1967. Schoorlдам, Noordhollands Kanaal: Dreissena polymorpha, Sphaerium corneum.

- 28-5-1972. Alkmaar, brede vaart in Geestmolenpolder: Dreissena polymorpha, Sphaerium corneum, Pisidium spec.
- 26-5-1974. Alkmaar, vaart (Kromme Sloot) bij sportterrein Olymplaweg. Bij molen: Dreissena polymorpha.
- 18-1-1975. Uitgeest, Alkmaardermeer. Op westoever lege doubletten van: Unio pictorum, Anodonta cygnea, Dreissena polymorpha.
- 6-12-1975. (zie 26-5-1974). Anodonta anatina, Anodonta cygnea, Dreissena polymorpha, Sphaerium corneum.
- 6-12-1975. Schardam, twee meter brede sloot vlak bij IJsselmeerdijk: Sphaerium corneum.
- 6-6-1976. Wervershoof, Kromme Leek. In bagger op de oever: Unio pictorum, Anodonta cygnea, A. anatina, Dreissena polymorpha, Sphaerium corneum.
- 6-6-1976. Andijk, in drooggevallede brede sloot bij Kadijk: Anodonta cygnea, A. anatina, Sphaerium corneum.
- 24-7-1976. (zie 26-5-1974). Sphaerium corneum, S. lacustre, Pisidium spec.
- 31-7-1976. Avenhoorn, langs weg naar Hoorn, 10 m brede vaart bij paal 15,8: Pisidium spec., op oever lege doubletten Anodonta anatina.
- 12-9-1976. Monnikendam, Kloosterdijk, Purmer Ee: Dreissena polymorpha.
- 12-9-1976. Monnikendam, haven (binnendijks): Dreissena polymorpha, in bagger op oever doubletten Unio pictorum, Anodonta cygnea.
- 14-11-1976. Andijk, slootje bij brug in Veilingweg, begin Weelenpad: Sphaerium corneum.
- 14-5-1977. St. Maartensvlietbrug, Noordhollands Kanaal: Dreissena polymorpha.
- 15-5-1977. Hoorn, wijk De Waal, brede sloot langs IJsselmeerdijk: in bagger op oever: Anodonta cygnea, Dreissena polymorpha, Sphaerium corneum.
- 15-5-1977. Oosthuizen, sloot langs weg Edam, ½ km zuid van spoorovergang: Pisidium spec.
- 4-8-1978. Eenigenburg, sloot langs zuidkant Kerkweg: Sphaerium lacustre.
- 4-8-1978. Eenigenburg, sloot langs oostkant Westfriesedijk, bij Kerkweg: Pisidium spec.
- 4-8-1978. Krabbendam (Gem. Warmenhuizen), brede poldervaart bij knik in Westfriesedijk, 300 m n.o. van Krabbendam: Sphaerium corneum.
- 4-8-1978. Schoorl, 1 km noord van Schoorl, 300 m west van Noordhollands Kanaal, ca. 5 m brede sloot: Sphaerium corneum, S. lacustre, Pisidium spec.
- 4-8-1978. Schoorl, grens Schoorl-Bergen, Schapenlaan, brede sloot: Sphaerium corneum, S. lacustre.
- 18-9-1978. Westerland (Wieringen), aanspoelsel Amsteldiepdijk: doubletten Anodonta anatina, Dreissena polymorpha.
- 25-10-1978. Onderdijk (Gem. Wervershoof), Groote Vliet: Unio pictorum, Anodonta anatina en losse kleppen van Dreissena polymorpha, Sphaerium solidum, S. corneum, S. lacustre, Pisidium spec.
- 25-10-1978. Aardswoud, Groetpolder, breed water bij oude sluizen

- in Westfriese Dijk: Sphaerium corneum, Unio pictorum en lege doubletten van Anodonta anatina, Dreissena polymorpha, Pisidium spec.
- 25-10-1978. Kolhorn, Molenkolksluis (in kanaal Schagen-Kolhorn): losse kleppen van Dreissena polymorpha en Pisidium spec.
- 25-10-1978. Schagen, Keinsmerwiel: losse kleppen Dreissena polymorpha.
- 22-8-1979. Grootshermer (Eilandspolder), brede sloot, 600 m oost van kerk Grootshermer: Pisidium spec., Sphaerium lacustre en doubletten in bagger op oevers van Anodonta anatina, A. cygnea.
- 31-8-1979. Burgervlotbrug, Noordhollands Kanaal, 200 m zuid van brug: Dreissena polymorpha.
- 31-8-1979. Burgervlotbrug, sloot 900 m zuid van brug, in verbinding met kanaal: Dreissena polymorpha, Pisidium spec. en kleppen van Sphaerium corneum.
- 16-3-1980. Hoorn, De Hulk, sloot: Dreissena polymorpha, Sphaerium corneum, Pisidium spec., op de oever lege doubletten van Unio pictorum, Anodonta anatina.
- 12-7-1981. Heerhugowaard, 1 km west van dorpskern, Kanaal Omval-Kolhorn: Dreissena polymorpha, Sphaerium corneum.
- 8-8-1981. West-Grafdijk, 1 km noord van dorp, Schermer Ringvaart: Dreissena polymorpha, op oever lege doubletten van Anodonta anatina.
- 8-9-1981. Purmerend, 3 km noord van dorp, Beemsterringvaart: Sphaerium corneum, Pisidium spec., lege doubletten van Dreissena polymorpha.
- 18-9-1982. Lutjebroek, zisloot Kadijk, bij Lutjebroeker Weel, in bagger op oever: doubletten van Unio pictorum, Anodonta cygnea, A. anatina, kleppen van Dreissena polymorpha.
- 20-6-1984. Uitgeest, ½ km oost van kruising rijksweg en spoorlijn, in drooggevalle sloten: doubletten van Anodonta cygnea en A. anatina.
- 26-12-1984. (zie 26-5-1974). Sphaerium corneum, S. lacustre.

Een apart gebied is het IJsselmeer. Schelpen spoelen regelmatig aan op de oostkust van Noord-Holland. Vondsten van lege of levende doubletten op strandjes bij Uitdam, Schardam, Hoorn, Medemblik, Schellinkhout, Wervershoof en Onderdijk (1973-1984) geven aan, dat Unio pictorum, Anodonta anatina, A. cygnea, Pseudanodonta complanata en Dreissena polymorpha in het IJsselmeer leven.

Uit het voorgaande trek ik de konklusie, dat de genoemde soorten in de voor hen geschikte milieus in het gehele gebied aanwezig zullen zijn. Hoewel het aantal waarnemingen niet zo heel groot is, zal Unio pictorum waarschijnlijk in alle grotere plassen, meren, vaarten en kanalen leven. Naast mijn vondsten en die van anderen baseer ik dit op het feit, dat het bij veel waarnemingen om schelpen gaat, die door vogels, ratten of met bagger op de oever terecht zijn gekomen. We zien dus maar een glimp van de werkelijke verspreiding. Het zelf aantonen van levende dieren is vaak lastig. Als voorbeeld het volgende. Op vier data werd op dezelfde

TE KOOP / RUIL

Wegens overcompleet te koop of te ruil (tegen schelpen of boeken) een vitrinekast (177 cm breed, 60 cm hoog en 57/43 (voorkant loopt schuin omhoog) diep). A.P. Wisse, Stanleystraat 69, 3772 KC Barneveld.

RUILADRES

Mr. Joseph Ross Mayhew, 29 Woodcrest Ave., Halifax, Nova Scotia, B3R 1C5, Canada.

plek in de Kromme Sloot bij Alkmaar met een gewone appelzeef door de vegetatie en het bodemmateriaal voor de oever gezeefd. De aanwezige tweekleppigen waren Dreissena polymorpha, Sphaerium corneum, S. lacustre en Pisidium spec. Eenmaal werd tevens gedurende ruim een half uur met een baggerbeugel naar grote mossels gevestigd. Toen kwamen pas enkele levende Anodonta's uit circa 1 meter diep water te voorschijn. Vele voorkomens van grote zoetwatermossels zullen dus onopgemerkt blijven door hun kleine aantallen van (half) ingegraven dieren in wat dieper water.

In hoeverre de Noordhollandse polderwateren nu alleen bevolkt zijn vanuit het IJsselmeer, is niet goed meer na te gaan. Het is mogelijk, maar andere bronnen zijn niet uit te sluiten. Zo kunnen wateren in het westelijke deel van het poldergebied onder invloed staan van afstromend grondwater uit de duinen. Ook kwam er voor de verzoetende werking van het IJsselmeerwater een gebied bij Hoorn voor, waar het polderwater minder dan 300 mg Cl/l bevatte (Commissie, 1946: fig. 8a, bijlage 4). Het is dus denkbaar, dat er in Noord-Holland vroeger al op enkele plaatsen zoetwatermossels leefden.

Dat mossels vroeger al voorkwamen, bewijst de vondst van fossiele schelpen in het voormalige Meer van Wervershoof. Tijdens een opgraving bij Werverhoof (Kuijper, 1979 - monster K 14) waren Viviparus cf. connectus, Valvata piscinalis, Bithynia tentaculata, Unio pictorum, Anodonta cygnea, Sphaerium corneum en Pisidium supinum zichtbaar in gyttja-afzettingen van ca. 1000 jaar oud. De dieren leefden hier op een plek, waar de Kromme Leek in het meer uitkwam.

Literatuur:

Commissie inzake het zoutgehalte der boezem- en polderwateren van Noordholland, 1946. Ontziltling van Noordholland. - Rijksuitgeverij 's-Gravenhage. 191 pp.

KUIJPER, W.J., 1979. Palaeontological investigation of a brackish-marine late Holocene deposit at Wervershoof (Province of North-Holland, The Netherlands). - Meded. Werkgr. Tert. Kwart. Geol., 16: 103-121.

MIENIS, H.K., 1968. Unio pictorum (Linné) uit Noord Holland ten noorden van het Noordzeekanaal. - CB Ned. Malac. Ver., 127: 1363-1364.

---, 1989. Nieuwe vindplaatsen van de Schildersmossel in Noord-Holland ten noorden van het Noordzeekanaal. - CB Ned. Malac. Ver., 251: 608.

TE KOOP

Basteria jaargangen 25-33 (3 in een band); 34-37, en 38 (1 t/m 4) W. Bergmans, Pieter Pauwstraat 10, 1017 ZJ Amsterdam (tel. 020-270433, 's avonds).